

NÂNG CAO NĂNG LỰC TƯ DUY PHẢN BIỆN CHO HỌC VIÊN TRONG QUÁ TRÌNH DẠY HỌC BẬC ĐẠI HỌC Ở CÁC NHÀ TRƯỜNG QUÂN ĐỘI HIỆN NAY

Hồ Minh Mẫn, Bùi Quang Linh
Trường Đại học Nguyễn Huệ

Tóm tắt: Thực tiễn nâng cao chất lượng giáo dục đang đặt ra yêu cầu đổi mới phương pháp dạy học nhằm phát huy tính tích cực của người học ở các nhà trường quân đội. Tư duy phản biện là thước đo năng lực nhận thức của học viên trong tìm kiếm chân lý, là một mắt khâu trong quy trình nhận thức của người học. Vì vậy, rèn luyện khả năng tư duy phản biện cho học viên trong quá trình dạy học là một đòi hỏi khách quan để góp phần nâng cao chất lượng giáo dục, đào tạo của các nhà trường quân đội hiện nay.

Từ khóa: tư duy phản biện, năng lực, học viên, nâng cao.

IMPROVING CRITICAL THINKING ABILITY FOR CADETS IN THE UNIVERSITY TEACHING PROCESS AT MILITARY SCHOOLS TODAY

Ho Minh Man, Bui Quang Linh
Nguyen Hue University

Abstract: The practice of improving the quality of education is posing a requirement to innovate teaching methods in order to promote the activeness of learners in military schools. Critical thinking is a measure of a cadet's cognitive ability in the search for truth, and is a link in the learner's cognitive process. Therefore, training cadets' critical thinking ability in the teaching process is an objective requirement to contribute to improving the quality of education and training of military schools today.

Key words: critical thinking, ability, cadets, improving.

Nhận bài: 16/05/2025

Phản biện: 15/06/2025

Duyệt đăng: 19/06/2025

I. ĐẶT VẤN ĐỀ

Hiện nay, việc đổi mới phương pháp dạy học theo hướng phát huy tính tích cực của người học đang được cả hệ thống giáo dục quan tâm và thực hiện. Theo đó, bên cạnh việc trang bị cho học viên hệ thống kiến thức khoa học, kỹ năng thực hành và các phẩm chất cần thiết khác thì việc rèn luyện khả năng tư duy, trong đó có tư duy phản biện là đặc biệt quan trọng. Đối với học viên đào tạo sĩ quan trong các nhà trường quân đội, tư duy phản biện đặt cơ sở phương pháp luận khoa học giúp học viên không ngừng nâng cao trình độ nhận thức về mọi mặt để giải quyết tốt các vấn đề đặt ra, đồng thời giúp họ có phương pháp tư duy khoa học trong tiếp thu, lĩnh hội hệ thống tri thức quân sự, rèn luyện kỹ xảo, hình thành kỹ năng và biết cách tạo ra cách thức hoạt động, giải quyết những vấn đề mới có hiệu quả trong quá trình học tập cũng như hoạt động thực tiễn. Mục đích việc nâng cao năng lực tư duy phản biện cho học viên là giúp họ phát huy tính tích cực, chủ động, sáng tạo trong lĩnh hội tri thức và rèn luyện phương pháp tư duy khoa học; biết vận dụng hệ thống tri thức khoa học và kinh nghiệm thực tiễn vào giải quyết những vấn đề đặt ra trong quá trình học tập, qua

đó góp phần hoàn thiện nhân cách học viên đào tạo sĩ quan theo mục tiêu, yêu cầu đào tạo của mỗi nhà trường quân đội.

II. NỘI DUNG NGHIÊN CỨU

2.1. Vai trò của tư duy phản biện đối với học viên các nhà trường quân đội

Tư duy phản biện là tư duy có suy xét, phân tích, đánh giá và tìm hiểu thông tin với thái độ hoài nghi tích cực, sau đó lập luận và chứng minh lập luận ấy bằng những thông tin đã được kiểm chứng để đưa ra một kết luận cuối cùng mang tính thuyết phục, phù hợp với thực tiễn và quy luật lôgic nhằm giải quyết các vấn đề đặt ra. Vấn đề này nếu được quan tâm đúng hướng sẽ có vai trò to lớn đối với việc phát triển trí tuệ của học viên trước yêu cầu đòi hỏi của thực tiễn quân sự hiện nay. Tư duy phản biện góp phần quan trọng vào việc phát huy tính tích cực, chủ động trong nhận thức chân lý của học viên. Một học viên nếu có tư duy phản biện tốt sẽ giúp họ chủ động tự đặt ra câu hỏi, tự đi tìm các thông tin liên quan để giải đáp vấn đề vướng mắc hơn là tiếp nhận thụ động lời giải đáp từ người khác. Họ tự trang bị cho bản thân những kỹ năng cần thiết, đặc biệt là “kỹ năng

mềm”, như: giải quyết vấn đề, giao tiếp trước đám đông, sáng tạo... Điều quan trọng hơn đó là học viên chủ động đặt ra nhiều câu hỏi về vấn đề mình đang quan tâm và tìm cách giải quyết sẽ thúc đẩy tư duy độc lập, tư duy phản biện và tư duy sáng tạo của họ. Bởi lẽ, khi người học càng đặt nhiều câu hỏi bao nhiêu thì trí não của họ sẽ linh hoạt hơn, tư duy nhiều hơn và họ sẽ hiểu về vấn đề đó nhiều hơn bấy nhiêu. Bên cạnh đó, tư duy phản biện giúp học viên huy động toàn bộ kiến thức, trí tuệ của bản thân để có cái nhìn tổng hợp và chính xác về những vấn đề quan tâm. Đây là một mắt khâu trong quy trình nhận thức, học viên thường sử dụng thao tác này để thu thập, xử lý thông tin để đi tới một kết luận lôgic. Tư duy phản biện luôn có tính liên tục, bởi trong quá trình tư duy, học viên phải dựa vào vốn kiến thức, kinh nghiệm đã tích lũy và lòng tin cá nhân để phân tích vấn đề cần phản biện; từ đó suy luận để đi đến những kết luận xa hơn, lôgic hơn. Theo Đỗ Kiên Trung: “Tầm quan trọng của tư duy phản biện xuất phát từ bản chất của quá trình tư duy, quá trình này vốn ẩn chứa quá nhiều những yếu tố chủ quan lẫn sự tác động của nhân tố khách quan nên thường dẫn đến những phán đoán hay kết luận không chính xác. Tư duy phản biện đóng vai trò như một công tố viên, chỉ ra những thiếu sót thường gặp trong quá trình tư duy và đưa ra những kiến giải cho một sự lựa chọn tối ưu có thể có” (1). Ở đây, suy luận có vai trò đặc biệt trong tư duy phản biện, vì cả suy luận và đánh giá suy luận đều có ý nghĩa tích cực. Do vậy, trong tư duy phản biện, khả năng suy luận là yếu tố then chốt. Học viên khi có tư duy phản biện thường có sự suy luận tốt để phát hiện nhanh bản chất của đối tượng, nhất là những mặt bất cập, hạn chế của nó. Ở khía cạnh này, có thể nói tư duy phản biện là một thước đo năng lực học tập, nhận thức và làm việc của mỗi học viên.

Đồng thời, cùng với tư duy độc lập, tư duy phản biện có vai trò là nền tảng để học viên phát triển tư duy sáng tạo của mình. Tư duy phản biện là bước đi thiết yếu dẫn đến tư duy sáng tạo, nó giúp cho học viên có một cái nhìn tích cực, tránh cái sai, cái xấu, cái lỗi thời để hướng đến những cái mới, tiến bộ hơn, hoàn hảo và có ích hơn trên con đường không ngừng sáng tạo. Với phương pháp tư duy phản biện, học viên lúc nào cũng phải

sẵn sàng động não, suy luận và đánh giá. Trước khi chấp nhận bất cứ ý kiến nào, học viên phải chủ động phân tích và đánh giá vấn đề. Quá trình đó giúp họ hình thành, củng cố, phát triển tư duy độc lập và tư duy phản biện ngày càng vững chắc. Như vậy, tư duy độc lập và tư duy phản biện là cơ sở nền tảng và với kiến thức, kinh nghiệm tích lũy thành hệ thống, học viên sẽ có điều kiện phát triển tư duy sáng tạo của mình.

2.2. Biện pháp nâng cao năng lực tư duy phản biện cho học viên trong quá trình dạy học bậc đại học ở các nhà trường quân đội

Văn kiện Đại hội Đảng toàn quốc lần thứ XIII tiếp tục xác định: “Chuyển mạnh quá trình giáo dục từ chủ yếu trang bị kiến thức sang phát triển toàn diện năng lực và phẩm chất người học” (2). Việc rèn luyện cho học viên có tư duy phản biện là cần thiết nên để phát triển năng lực tư duy phản biện, trong quá trình dạy học đòi hỏi giảng viên cần quan tâm bồi dưỡng, rèn luyện phẩm chất này cho học viên. Theo đó, tác giả xin đề xuất một số biện pháp nâng cao năng lực tư duy phản biện cho học viên các nhà trường quân đội, đó là:

Thứ nhất, thông qua phương pháp đàm thoại với hệ thống câu hỏi gợi ý và các nhiệm vụ học tập để rèn luyện cho học viên kỹ năng tìm kiếm luận chứng

Việc xem xét, đánh giá các ý kiến khác nhau và khả năng tìm kiếm các luận chứng, tranh luận và giải quyết vấn đề trong học tập là các yếu tố cơ bản của tư duy phản biện. Vì vậy, bồi dưỡng tư duy phản biện cho học viên cần rèn luyện cho họ kỹ năng xem xét tính đầy đủ và có căn cứ trong các lập luận. Giảng viên cần phải xây dựng được hệ thống câu hỏi nêu vấn đề trong từng bài giảng một cách hợp lý và thiết kế hiệu quả các nhiệm vụ học tập; cần chuẩn bị kỹ các dạng câu hỏi, các tình huống phù hợp như: các câu hỏi đòi hỏi họ phải giải quyết mâu thuẫn ngay trong bản thân của vấn đề, hoặc phải so sánh vấn đề, chứng minh các vấn đề, giải thích các hiện tượng mới, hệ thống và khái quát các vấn đề... Hiệu quả của giờ học có thể phụ thuộc vào khả năng đặt câu hỏi đúng lúc và đúng cách của giảng viên. Những vấn đề nêu ra có thể cho phép học viên trả lời bằng nhiều cách khác nhau, nhưng yêu cầu họ phải có suy nghĩ độc lập theo một cách tiếp cận và phương pháp

nhất định. Theo đó, giảng viên phải gợi mở, dẫn dắt học viên trả lời đúng hướng về cả nội dung và phương pháp. Đồng thời, giảng viên không nên cắt ngang ý kiến của học viên mà cần tôn trọng, tạo điều kiện và khuyến khích họ tích cực tham gia giải quyết vấn đề. Trong từng bước, giảng viên phải tạo cho học viên thói quen lập luận chặt chẽ, có căn cứ. Các câu hỏi được đặt ra lần lượt, có thứ tự nhằm hướng tới sự phân tích các đối tượng từ cụ thể đến trừu tượng. Các lập luận và giải thích phải tập trung vào tư duy có phê phán; thông qua mô hình, cấu trúc, các ví dụ cụ thể, người học sẽ nắm được các khái niệm trừu tượng.

Điều quan trọng nhất trong việc bồi dưỡng tư duy phản biện là rèn cách lập luận cho học viên. Trong các giờ học, giảng viên cần chú ý thiết kế các nhiệm vụ để học viên có điều kiện rèn cách lập luận và tìm kiếm căn cứ phục vụ cho các lập luận đưa ra. Để có được các lập luận chính xác, học viên phải hiểu được cơ sở cho các lập luận. Đó là những phép suy luận logic dựa trên cơ sở các khái niệm, quy tắc, những công thức. Vì vậy, giảng viên cần thiết kế các nhiệm vụ học tập để qua việc thực hiện những nhiệm vụ đó, học viên có cơ hội tập luyện cách lập luận, được rèn luyện kỹ năng đi tìm luận chứng, củng cố niềm tin.

Thứ hai, vận dụng linh hoạt các hình thức trao đổi, thảo luận trong lớp học tạo cơ hội cho học viên tranh luận

Tư duy phản biện là một loại hình tư duy có đặc trưng riêng biệt, được hình thành và phát triển trên cơ sở các thao tác tư duy cơ bản như phân tích, tổng hợp, so sánh, trừu tượng hóa, khái quát hóa, cụ thể hóa, hệ thống hóa, quy nạp, diễn dịch, suy đoán... Do đó, việc rèn luyện các thao tác tư duy phân tích, tổng hợp, so sánh là một yếu tố vô cùng quan trọng để bồi dưỡng khả năng tư duy phản biện. Muốn đánh giá được vấn đề học tập thì học viên phải biết phân tích để thấy được chỗ đúng, chỗ sai của lập luận đó. Sau khi tổng hợp được những kiến thức liên quan đến vấn đề, họ phải so sánh các giải pháp để lựa chọn được cách lập luận tốt nhất. Vì vậy, giảng viên cần cho học viên thảo luận để thấy được ưu, nhược điểm của từng lập luận. Nếu không có phân tích, tổng hợp và so sánh, khái quát hóa thì sự đánh giá, lựa chọn lập luận của học viên sẽ thiếu căn cứ, không tạo

được niềm tin cho họ. Do đó, dạy cho người học tư duy phản biện một cách tích cực là làm cho họ nhận ra, hiểu đúng và phê phán những lệch lạc và quan niệm sai của người khác, đồng thời cho phép kiểm nghiệm và phát hiện những quan niệm của bản thân.

Giảng viên cần bồi dưỡng tư duy phản biện cho người học qua môi trường trao đổi. Khi tư duy một cách có phê phán, điều quan trọng là tìm ra cái gì ẩn sau các quan điểm và đưa nó ra thảo luận. Vì thế, để bồi dưỡng tư duy phản biện cho học viên, giảng viên cần tạo cơ hội cho họ tranh luận và tạo điều kiện để họ xem xét, nghiên cứu, đánh giá các quan điểm, ý tưởng, phương pháp giải quyết vấn đề. Đặc biệt, khi học viên mạnh dạn trả lời câu hỏi và đưa ra những câu hỏi để hỏi giảng viên, đồng đội, đó là lúc họ đang tư duy một cách phê phán về vấn đề tranh luận. Có thể nói, đặt ra câu hỏi và trả lời là cách rất tốt để bồi dưỡng tư duy phản biện cho học viên. Ngoài ra, trong quá trình dạy học, giảng viên cần đưa ra các tình huống có vấn đề để tạo cơ hội cho học viên tranh luận. Sau khi đã tìm ra một số ý tưởng hoặc cách giải quyết nhiệm vụ mới, giảng viên cho học viên thảo luận để nhận xét đánh giá từng cách giải quyết đó. Thảo luận là một hình thức học tập quan trọng sau bài giảng nên đổi mới nâng cao chất lượng các buổi thảo luận là việc làm cần thiết hiện nay. Theo hướng này, các khoa chuyên ngành, các bộ môn cần rà soát lại các chủ đề thảo luận, kiên quyết cắt bỏ những chủ đề quá rộng, xa thực tiễn để tập trung vào giải quyết những vấn đề cần thiết, nổi bật, đồng thời đổi mới quy trình và cách thức tiến hành thảo luận nhằm kích thích tính tích cực, tự giác làm cơ sở để phát triển tư duy, tư duy phản biện của người học.

Thứ ba, thông qua phương pháp dạy học hợp tác để rèn luyện cho học viên kỹ năng giải quyết vấn đề, phát triển năng lực tư duy phản biện

Để bồi dưỡng tư duy phản biện cho học viên, cần tạo ra những môi trường học tập dân chủ, trong đó học viên sẽ đưa ra các ý tưởng, các cách giải quyết vấn đề và các quyết định, bảo vệ ý kiến của mình, giảng viên đóng vai trò hỗ trợ học viên trong khi thảo luận, giải quyết các ý kiến tranh luận diễn ra, tạo một bầu không khí dân chủ trong lớp học. Không khí vui vẻ, hài hước sẽ giúp giảng

viên và học viên làm việc có hiệu quả cao hơn. Phương pháp dạy học hợp tác theo nhóm nhỏ rất phù hợp để thực hiện biện pháp này, bởi khi đó các nhiệm vụ học tập được giải quyết không phải từng cá nhân riêng lẻ mà là sự phối hợp, hợp tác của các thành viên trong một nhóm. Chính trong quá trình học tập chung đó học viên được trao đổi, thảo luận, được khẳng định mình trong nhóm, tạo bầu không khí dân chủ trong lớp học, đồng thời, họ được rèn luyện tính độc lập, tự chủ, khả năng diễn đạt, lập luận vấn đề, sự hợp tác tương hỗ lẫn nhau, tạo nên ý thức cộng đồng và tính kỉ luật. Theo đó, không những tư duy phản biện của học viên được rèn luyện mà kĩ năng làm việc hợp tác của họ cũng được nâng cao. Với cách dạy như vậy, vừa có thể khắc sâu kiến thức, vừa bồi dưỡng tư duy sáng tạo, tư duy biện chứng cho học viên, giảng viên hướng dẫn học viên đi từ những kiến thức đã biết đến giải quyết

nhiệm vụ mới một cách tự nhiên, không gượng ép, áp đặt và họ sẽ có niềm tin, hiểu được con đường để đi đến kiến thức mới.

III. KẾT LUẬN

Tư duy phản biện có vai trò to lớn đối với quá trình học tập và trưởng thành của học viên. Đặc biệt là trong điều kiện xã hội hóa giáo dục có sự hỗ trợ đắc lực của khoa học và công nghệ thông tin như hiện nay, tư duy phản biện giúp học viên không ngừng phát huy tính tích cực, chủ động trong tiếp thu tri thức khoa học, sớm hình thành những ý tưởng mới, kịp thời phát hiện và giải đáp những vấn đề thực tiễn đặt ra, khơi dậy tiềm năng, sức sáng tạo của tuổi trẻ. Do đó, đòi hỏi các chủ thể quản lý giáo dục trong các nhà trường quân đội thường xuyên quan tâm nâng cao năng lực tư duy phản biện của học viên trong quá trình học tập, đáp ứng với yêu cầu, nhiệm vụ của quân đội trong giai đoạn hiện nay.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- (1) Đỗ Kiên Trung. (2012). Về vai trò của tư duy phản biện và những yêu cầu cho việc giảng dạy ở Việt Nam. Tạp chí Phát triển và Hội nhập, (5), tr.80-83.
- (2) Đảng Cộng sản Việt Nam (2021), Văn kiện Đại hội Đại biểu Toàn quốc lần thứ XIII, tập I, Nxb CTQG-ST, Hà Nội, tr.232.